

Pomogáts Béla

Erdélyi összefogás – Egy újsághír margójára

Transylvanian Co-operation – On the Margin of a News Item

The author analyses an always multinational region's, Transylvania's chances for autonomy subsequent to the federation proposal for Transylvania by Romanian politician Sabin Gherman.

A Nagyváradon megjelenő *Erdélyi Riport* című hetilap szeptember 23-i számában olvassom, hogy Sabin Gherman, nálunk is ismert fiatal erdélyi román politikai javaslattal fordult Markó Bélához, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség elnökéhez, egy közös erdélyi román–magyar politikai fellépés javaslatával. Gherman nevét a korábbi Erdély–Bánság Liga, jelenleg a Kereszténydemokrata Párt vezetőjeként, az *Elegem van Romániából* című kiáltvány szerzőjeként ismerte meg a magyarországi közvélemény, ez a politikai röpirat az erdélyi népek fölé magasodó (és az erdélyi népek: románok és magyarok kiegyezését nyolc évtizede következetesen megghiúsító) bukaresti nagyromán nacionalizmus visszaszorítására szólított fel annak idején. A kilencvenes évek végén magam is találkoztam Budapesten a fiatal kolozsvári román politikussal, és érdeklődéssel, jóllehet nem sok reménykedéssel figyeltem fel okfejtéseire és tervezgetéseire.

Sabin Gherman most azt javasolja, hogy az RMDSZ nyissa meg kapuit az erdélyi regionalizáció román és német hívei előtt, és hozza létre az RMDSZ–Erdélyi Tömb Regionális Szövetség elnevezésű laza politikai szövetkezést, amely az országrész egész lakosságának és minden nemzetiségének képviselőiben indítana küzdelmet a román államnak a történelmi régiók valamiféle autonómiájára épülő (federalista) átalakítása érdekében, szemben a bukaresti kormányzati hatalom hagyományos centralizációs és homogenizáló politikájával. A szövetség mellett, a sajtóinformációk értelmében, konzultációs jelleggel működne egy úgynevezett „erdélyi diéta”, amely egyharmad–egyharmad–egyharmad arányban román, magyar és német szakértőkből állna, és törvényjavaslatok, jogszabályok kidolgozásával, szakértői munkával támogatná az Erdélyi Tömb Regionális Szövetség parlamenti munkáját. Nem arról van szó tehát, hogy Gherman javaslatai megbontanák a román állam egységét, és szó sincs Erdély államjogi helyzetének megváltoztatásáról, a javaslat azt célozza, hogy a román állam a regionalizáció egyébként európai elvének és az Európai Unióban kialakult gyakorlatának megfelelően adjon helyet a regionális autonómiák széles körű felépítésének és ennek révén az erdélyi román–magyar megbékélés oly sokszor hangoztatott (és sajnálatosan mindig megbuktatott) kívánalmának.

A Sabin Gherman törekvéseiről érkező hír engem, bevallom, kifejezetten felvillanyozott. Egyrészt amiatt, mert az erdélyi nemzetek és kultúrák összefogásának és kölcsönösen egyeztetett érdekérvényesítésének kétségtelenül vannak hagyományai az erdélyi politikai kultúrában, másrészt azért, mert a regionalizáció politikai stratégiája mindenképpen a huszonegyedik század Európájának azt a területi, igazgatási és kulturális berendezkedését célozza meg, amely a kontinens nyugati régióiban máris működőképesnek bizonyult, a közép-európai régióban pedig alkalmas lehet arra, hogy valamelyest orvosolja a huszadik században felhalmozott és oly sok közösségi szenvedést okozó etnikai konfliktusokat.

Lássuk talán az első megfontolást! A régi, a történelmi Erdélynek igen sok olyan hagyománya létezik, amely a mostanában „multikulturálisnak” nevezett társadalmi berendezkedésnek mintegy az előképe lehet. Ennek a „multikulturális” berendezkedésnek a keretei között viszonylag szabadon (a korabeli európai jogrendhez és politikai gyakorlat-hoz képest szabadabban) fejlődhettek a különféle etnikumok, vallások és kultúrák, ez a fejlődés részben kialakította a nemzeti, az egyházi és a kulturális autonómiák bizonyos rendszerét. Talán nem kell különösebben érvelni amellett, hogy Erdélynek milyen hatalmas szerepe volt a magyar kultúra fejlesztésében, az erdélyi szász kultúra autonómiájának kialakulásában vagy éppen a román nemzeti kultúra megalapozásában és fenntartásában. Mindezzel Erdély egy olyan európai örökséget védelmezett, amelyet később az európai liberalizmus bontakoztatott ki igazán.

Az erdélyi liberalizmus hagyományát ismerték fel és tekintették követendőnek olyan erdélyi magyar politikusok és írók, mint Kemény Zsigmond, aki 1851-es *Erdély közéleté* című tanulmánya szerint az európai liberális és „baloldali” hagyományok fenntartásában látta az erdélyi politika vezető erejét. A következőket állapította meg: „Erdély az új eszmék irányában az európai államtömbök közt a szélső baloldalt foglalta el. Amit nála életbe léptettek, a kornak, mely a múltnak hagyományaival szakítani kezdett, radikalizmusa volt. (...) Az ő alkotmánya, tudniillik Az Approbatát és Compilatát tekintjük – inkább democratico-arisztokratikus és köztársasági, mint monarchiai vala.”

Tulajdonképpen az erdélyi multikulturalizmus és liberalizmus hagyományai éledtek újra a két világháború közötti időben, mindenekelőtt abban a transzilvánista ideológiában (az „erdélyi gondolatban”), amelyet az erdélyi magyar irodalmi és részben politikai élet képviselt, és amelyhez a húszas években (Hitler hatalomra jutásáig és a „nagyémet” ideológia erdélyi elterjedéséig) az erdélyi szász szellemi élet és szórványosabb módon a román szellemi élet is csatlakozott. Az erdélyi regionalizmusnak az időnként felszínre kerülő gondolata mégsem tudott igazán gyökeret verni az országrészt közéletében és igazgatásában, és az erdélyiség mint tudatforma, mint identitásalakító tényező elsősorban a magyarság körében (ott is mindenekelőtt az irodalomban, például az Erdélyi Helikon és az Erdélyi Szépművés Céh körül gyülekező írók közösségében) érvényesült.

A két világháború közötti korszakban az erdélyi „multikulturalizmusnak” ezt a stratégiáját fejtették ki az „erdélyi gondolat” megalapozói, így legnagyobb publicisztikai hatékonysággal és művészi erővel Kós Károly 1929-ben Kolozsvárott közreadott *Erdély – Kultúrtörténeti vázlat* című népszerű munkája. Kós úgy ábrázolta Erdélyt, mint sajátos földrajzi, történelmi és kulturális egységet, amelynek népei: magyarok, románok és szászok nemcsak „anyanemzeteikkel” tartottak fenn szoros kulturális rokonságot, hanem az együttélés több évszázados hagyományai folytán élénk művelődési kapcsolatba kerültek egymással is. A három erdélyi nép viszonylagos egyensúlya hozta létre autonóm kulturális fejlődésük lehetőségét.

Ennek során a három erdélyi kultúra egymásra is állandó hatást gyakorolt, mint Kós Károly megállapította: „a különböző eredetű és különböző fajok lelkébe plántált, egymástól sok tekintetben élesen különböző kultúrákra a százados állandó együtt való élet, érintkezés, közös sors, közös öröm és baj közös lelki élményei is rányomták a maguk bélyegét, mely a fejedelmi korban a szellemi élet demokratikus kiszélesedése és népi megmélyülése korában válik immár feltűnően észrevehetővé”. A szerző Erdély politikai és művelődéstörténetében kísérté végig a fejlődést, a magyar, a román és a szász művelődés kölcsönhatását. A három erdélyi nép és a három erdélyi kultúra autonóm, egyszersmind egymásra ható fejlődésének bemutatása során nagyrészt ő határozta meg és fejezte ki a transzilvánisták történelemszemléletét.

Az erdélyi multikulturális modell Kós Károly mellett más erdélyi magyar íróknál is megjelent, a többi között Kuncz Aladárra, Szentimrei Jenőre, Áprily Lajosra, Dsida Jenőre gondolok, akik mindig meggyőződéssel képviselték és szolgálták az erdélyi népek és kultúrák: magyarok, románok és németek összefogásának és együttműködésének eszméjét. Folyóiratuk, az *Erdélyi Helikon* rendszeresen közölte magyar fordításban az erdélyi román és német írók műveit, ugyancsak az irodalmi közeledés ügyét szolgálta a Kós Károly irányításával működő kiváló kolozsvári könyvkiadó, az Erdélyi Szépművészeti Céh, amely 1932-ben Kádár Imre fordításában *A havas balladái* címmel adott közre román népbalлада-válogatást, majd 1934-ben, ugyancsak Kádár Imre tolmácsolásában, Bánffy Miklós rokonszenvező bevezetőjének kíséretében jelentetett meg öt román szindarabot, Caragiale, Goga, Eftimiu, Mînușescu és Sadoveanu műveit.

Hasonló kezdeményezések kívánták elősegíteni a magyar–szász együttműködést, a nevesebb erdélyi német írók, például Meschendörfer, Zillich, Folberth és mások írásai rendszeresen kaptak helyet a magyar folyóiratokban, 1933-ban pedig Kós Károly fordításában jutott el a magyar olvasóhoz az erdélyi szász irodalom egyik klasszikus alkotása: Meschendörfer *Corona (Die Stadt im Osten)* című regénye, amely Brassó történelmi múltját dolgozta fel.

Az erdélyi nemzetek együttműködésének transzilvánista eszméje, legalábbis a húszas években, nem volt idegen a román és a német irodalmi élet képviselői számára sem. Több olyan román, illetve német írástudóra lehet hivatkozni, aki jóindulattal tekintett az együttműködést szorgalmazó és a regionalizációt is előtérbe helyező „erdélyi gondolatra”. Így a román Emil Isacra, Corneliu Codarceara, Avram P. Todorra, az erdélyi magyar irodalomról könyvet író Ion Chinezura, illetve a szász Adolf Meschendörferre, Ernst Wittstockra és Otto Folberthre, ez utóbbi *Die drei Durchbrücke – Eine Vision der siebenbürgischen Landschaft* címmel írt 1929-ben szép esszét az erdélyi népek és kultúrák együttműködésének fontosságáról és lehetőségeiről. Több olyan magyar, román és német folyóirat is volt, amely kulturális kapcsolatok gondozására vállalkozott, így a magyar Erdélyi Helikon, a román *Idea Europeana* és a német *Klingsor*. A magyar és román nyelven 1922–1923-ban Nagyváradon megjelent *Aurora*, valamint az 1924-ben Kolozsváron négy nyelven (magyarul, románul, németül és franciául) indult *Cultura* című folyóiratok pedig már programszerűen hirdették és szolgálták az erdélyi multikulturalizmus eszméjét és az erdélyi népek kulturális közeledését.

Valójában az Erdélyben élő nemzetek regionális összefogásának és valamiféle erdélyi önkormányzatnak a gondolata sem volt idegen az erdélyi szász és román értelmiség képviselőitől. Ez az eszme érthető módon elsősorban a szászok körében vert kedvező visszhangot, tekintettel arra, hogy ennek a nemzetiségnek régi, még a középkorból eredő önkormányzati hagyományai voltak, s a kiegyezés utáni Magyarországon is meg tudta őrizni kulturális autonómiáját, illetve nemzetiségi szervezeteit. A szász népszervezet „kibővített választmánya” 1919. január 8-án Medgyesén fogadta el a román egyesülést, s ehhez a határozathoz augusztus 10-én a bánási svábok nagygyűlése is csatlakozott. Az erdélyi német kisebbség azonban továbbra is fenn akarta tartani társadalmi, politikai és kulturális intézményeit, sőt a Gyulafehérvári Határozatokra, illetve a párizsi kisebbségi szerződésre hivatkozva valódi öngazgatásra törekedett.

A romániai németek képviselőinek 1919. szeptember 6-án Temesvárott tartott gyűlése, amely közös politikai párt és egységes választási program kialakításában állapodott meg, a következőképpen jelölte meg a német kisebbség fő célkitűzéseit: „Alkotmány alkotandó, amely örök időkre biztosítja a romániai németiség jogát arra, hogy a politikailag mint egységes nemzet szervezze magát, s ennek alapján követhesse nemzeti, kulturális és

gazdasági törekvéseit.” Ugyanez a határozat követelte a területi közigazgatási önkormányzat bevezetését, a széles körű nemzetiségi iskoláztatást és azt, hogy a kisebbségek maguk választhassák meg az ügyekkel foglalkozó tisztviselőket. A szászok, illetve a romániai németek azonban nem az erdélyi népek autonómiájára törekedtek, hanem a német nemzetiség – az erdélyi szászok, a bánági svábok, a bukovinai és regáti német szórványok – önkormányzatát akarták megvalósítani.

Ezzel szemben némi hajlandóság mutatkozott az erdélyi autonómia eszméjének támogatására az erdélyi román értelmiség, különösen a még kisebbségi körülmények között alakult Nemzeti Párt tisztviselői körében. A párt néhány vezető egyénisége, különösen a görög katolikus vallású észak-erdélyi románok képviselői már korábban is bizalmatlannak voltak a bukaresti politikával, különösen a Bratianu-féle liberálisok korrump kormányzásával szemben; a párt hivatalos lapja, a Patria nemegyszer tette szóvá az erdélyi és a regáti politikai élet konfliktusait. Alexandru Vaida-Voevod például több alkalommal is kifejtette, hogy ő és elvbarátai szemben állanak azzal az erős centralizációval, amelyet az uniót követve a bukaresti kormányzat bevezetett, s véleményük szerint ennek a kormányzatnak jobban figyelembe kellene vennie Erdély sajátos politikai hagyományait és érdekeit. Célja eszerint: a nemzeti „egység decentralizáció alapján, azaz *regionalizmus* és nem despotikus, erőszakolt centralizáció”.

A nemzeti párti politikusok decentralizációs törekvései természetesen nem mentek el odáig, hogy komolyabban fontolóra vették volna az erdélyi önkormányzat létrehozását, kivált a kisebbségek önkormányzatát, noha a párizsi kisebbségvédelmi szerződést a román kormány nevében Vaida-Voevod írta alá. Az erdélyi autonómia hangoztatása inkább csak politikai fegyvernek számított a liberálisok ellen viselt harcban, s midőn az 1928-as választásokon kormányra kerültek, lényegében a Bratianu-féle centralizációs politikát folytatták. A magyar kisebbségi demokratikus mozgalmak vezetői mindazonáltal nagyobb bizalommal viseltettek az erdélyi származású nemzeti pártiak, mint a kimondottan regáti érdekeket képviselő liberálisok iránt.

Végül is a három erdélyi nemzet összefogására alapozott erdélyi regionalizáció eszméje nem tudott valódi politikai stratégiává válni. Az erdélyi szászok a húszas évek magyarbarát orientációja után a harmincas években, különösen a náci párt németországi hatalomra jutása után, már a nagynémet eszmének kötelezték el magukat, és feladták az erdélyi szolidaritás elvét. Valójában ekkor dőlt el az erdélyi németek sorsa: a szász férfiakosság nagy részét 1944–1945-ben szovjet kényszermunka-táborokba hurcolták, ahonnan igen kevesen tértek haza, és az erdélyi szászok és a bánati svábok ezután már sohasem voltak képesek arra, hogy szervezeten és intézményesen képviseljék nemzeti érdekeiket. Szervezeteik betagozódtak a diktatórikus rendszerbe, majd a hetvenes években megindult a Német Szövetségi Köztársaságba irányuló exodus, és mára szinte teljesen kiürültek, illetve átalakultak a korábbi német városok és falvak.

A román politikai elit is igen hamar feladta az erdélyi összefogás és regionalizáció eszméjét, minthogy a harmincas években – részben a magyarországi revíziós törekvések elengetésére – a román politikai életben nagy teret kapott az első világháború után elért területi nyereségek (hódítások) minden áron történő megőrzésének elve, következésképp a román nemzetet belül kialakult történelmi és kulturális, illetve identitásbeli sajátosságok felszámolásának politikája. Az a „nemzeti homogenizáció”, amely azután a Ceaușescu által fémjelzett korszakban az egyetlen és minden más megfontolást maga alá gyűrő nemzeti stratégia vezérlő eszméje lett. Az erdélyi „multikulturalizmus” hagyományai, az erdélyi regionalizáció lehetősége és ezzel együtt az erdélyi népeknek az erdélyi patriotizmus alapján történő összefogása ezzel történelmi értelemben megsemmisült, illetve a nagyromán

nacionalizmus áldozatává vált. Sabin Gherman jelenlegi javaslatai talán ezeknek az elfeledésre ítélt hagyományoknak és stratégiáknak a „revitalizációját” készíthetik elő.

Lássuk most a második megfontolást, ez különben éppen annyira fontos és ígéretes, mint az imént kifejtett első gondolatkör. Az előbb szólottam arról, hogy az erdélyi regionalizmus eszméjét felvető fiatal román politikai gondolkodó javaslatai nagyjából megfelelnek annak az Európai Unióban széles körben elterjedt és valóra váltott stratégiai elgondolásnak, amely szerint hasznos lenne feleleveníteni a különféle gazdasági és kulturális tényezők következtében régebben létrejött történelmi régiókat, és e régiók szabad fejlődése által kialakítani a jövő Európájának szerkezetét. Természetesen, figyelembe véve a huszadik századtól ránk örökölt hagyott adottságokat, nem a jelenleg érvényben lévő államszerkezetek átalakítására, hanem a természetes és hagyományos regionális szerveződések és identitások helyreállítására gondolok.

Jól tudom, hogy a szinte mindig központosításra és az ország homogenizálására törekvő (az 1989-ben megdöntött diktatúra által ennek a homogenizálásnak az érdekében erőszakos eszközöket is felhasználó) bukaresti kormányzati politika hagyományosan elutasítja az országon belüli regionalizáció eszméjét, az európai fejlődés, az európai integráció mindazonáltal Romániában is előtérbe tudja és fogja állítani a történelmi régiók hagyományainak újjáélesztését, következésképp a sajátos erdélyi tradíciók új tartalommal történő megtöltésének lehetőségét és igényét. Az európai integráció eddig is a hagyományos gazdaság és kulturális régiók identitásának helyreállításával járt együtt, és ez a folyamat, reményeim szerint, Romániát sem fogja elkerülni. Ennyiben Sabin Gherman rokonszenves elképzelései nem tartoznak a romantikus és nehezen megvalósítható víziók birodalmába.

A huszadik század végének eseményei azt mutatják, hogy az első világháború után létrehozott közép-európai államalakulatok nem éltek olyan stabilitást, mint amilyenre a Saint-Germain-i és trianoni békecsinálók annak idején számítottak. Részben felbomlottak azok a jórészt mesterségesen létrehozott „kvázi-integrációs” államrendszerek és államrezonok, mint a „csehszlovákizmus” és a „jugoszlávizmus”, amelyeket a trianoni és a Saint-Germain-i rendezés létrehozott. Mindkét állami ideológia és mindkét állami keret külső erőfeszítések mesterséges következménye volt. Sem a csehszlovák, sem a jugoszláv képződményt nem fogták össze a történelmi hagyományok és a valódi nemzeti érdekek, s noha mindkettő „nemzetállamként” lépett fel az európai politikában, az első esetben a csehek, a másodikban a szerbek nemzeti szupremáciája érvényesült.

Valójában az egykori Osztrák–Magyar Monarchia helyén olyan államalakulatok jöttek létre, amelyek (a trianoni Magyarország és a Saint-Germain-i Ausztria kivételével) ugyancsak többnemzetiségű államok voltak, csak éppen a föderaliztikus irányban haladó Monarchiával ellentétben minden erővel a nemzeti állam kiépítésére törekedtek. Vonatkozik mindez a királyi, majd a népköztársasági Románia államrendszerére is. Az első világháború után létrehozott két szláv államot mindig is belső feszültségek tették bizonytalanokká, és mielőtt a külső hatalmi erőter által garantált és fenntartott államalakulatok elveszítették ezt a külső erőt, instabilakká váltak, és kettéhasadtak vagy felrobbantak. Igazolva ezzel az első világháború után kialakított és a második után megerősített közép-európai rend belső bizonytalanságát és törekenységét.

Mára valójában az egyetlen „trianoni” utódállami integráció maradt fenn, és ez természetesen Románia. Mindazonáltal a román állam sem nélkülözi a belső feszültségeket. Az 1918–1919-ben létrehozott Nagy-Románia ugyanis három – történelmi és civilizációs tekintetben egymástól igen különböző – tartományból épült fel: a keleti szláv (orosz és ukrán) történelmi hagyományokhoz és politikai kultúrához igazodó Moldvából (és

Besszarábiából), a délkeleti, balkáni tradíciót, mentalitást és politikai kultúrát képviselő Havasalföldből és az európai fejlődési mintákat követő, a nyugati kulturális körhöz tartozó Erdélyből. Erdélynek még a román közélet és vallási élete (a Rómához hű görög katolikus egyház miatt) erősen eltért a regáti tartományok politikai kultúrájától és vallási hagyományaitól. Románia valójában három európai civilizációs és történelmi régió ütközési pontjában foglal helyet, és ez már eleve a demokratikus federális megoldások irányába mozdíthatja el az 1918 után kialakított és 1945 után megerősített államszerkezetet. Ennek a szerkezetnek a stabilitását eddig is csupán a (szélsőjobboldali vagy szélsőbaloldali) diktatúrák voltak képesek garantálni, s egy esetleges demokratikus fejlődésnek mindenképpen nyilvánvalóvá kell tennie az államszerkezet belső törésvonalait.

Az első világháború után Romániához csatolt magyar területek (tehát a történelmi Erdély mellett a Bánság egy része, a Körös-vidék és a Máramaros) történetileg, művelődés- és mentalitástörténetileg a legkevésbé sem tartoztak ahhoz a keleti, illetve délkeleti övezetbe, amelyben a román politikai kultúra és mentalitás kifejlődött. Erdélynek önálló politikai arculata, kultúrája és identitása volt, ez szerencsés körülmények között egy svájci típusú fejlődés kiindulása lehetett volna. Sajnálatosan, ez a karakter a román impérium következtében – a németek és a zsidók tömeges kitelepülése, a magyarság számarányának és politikai súlyának radikális csökkentése, a történelmi erdélyi román értelmiség háttérbe szorítása és az igen nagy számú regáti betelepülő miatt – elhalványult vagy megváltozott. Ez a változás valójában megcsonkította és háttérbe szorította az erdélyi román értelmiség nyugati jellegű (latinus) mentalitását is. Tulajdonképpen a nemzet- és ország-egyesítés oltárán fel kellett áldozni a nyugati mintájú politikai kultúra értékeit.

Mindennek ellenére – a több mint nyolc évtizede erőszakos vagy ravasz manipulációkkal dolgozó bukaresti homogenizáló politika ellenére – Románia mégsem vált egységes nemzetállammá, és még kevésbé válik azzá, ha bekövetkezik a Besszarábiával (a Moldáviai köztársasággal) kilátásba helyezett valamikori egyesülés. Erős repedések észlelhetők a nagyromán állam homlokzata mögött, amely különben mindenáron a teljes és homogén nemzeti egység benyomását kívánja kelteni. Nemcsak a kisebbségi népcsoportok jelenléte, nemcsak az állam etnikai térképén máris megjelenő, millió létszámú cigányság miatt, hanem azoknak a különbözőségeknek a következtében is, amelyeket az egymástól eltérő módon fejlődő területek román lakossága mutat.

Az oltyánok, a moldovánok, az erdélyiek számos területen különböznek egymástól, a román görög katolikusok – az államilag ma is támogatott és előnyös helyzetbe juttatott – ortodoxokkal szemben ugyancsak ki akarják nyilvánítani másságukat, és az ország északi és nyugati régióiban (Erdélyben, a Bánságban) élőknek is mások (lesznek) az érdekei, mint a keleti és déli területek lakosainak. Az előbbieket valószínűleg gazdaságilag is, márcsak az Európai Unió elhelyezkedéséből következően is, inkább Közép-Európában, az utóbbiak viszont a Balkánhoz fognak közeledni: erre utalnak korábbi hagyományaik és tartósabb érdekeik. A román társadalom most átalakulások előtt áll, azt a monolitikus állapotot, amelybe a Ceaușescu-féle zsarnokság kényszerítette, mindenképpen fel kell adnia, és a mögöttünk lévő másfél évtizedben (a romániai rendszerváltozás után) igen nagy teret veszítők, mindazonáltal máig fennmaradó kommunista némenklatúrák és szekuritátés csoportok, amelyeknek érdekeik fűződnek a monolitikus szerkezet fenntartásához, valószínűleg maguk is meg fognak hátrálni az átalakulások gazdaságilag motivált kényszere előtt.

A bukaresti kormányzat és a nagyromán hatalom politikáját valójában és talán rejtetten ma is a nemzetállam felépítésének víziója és mítosza irányítja. A román nemzet azonban még nem szerezte meg az egységes nemzetté válásnak azokat a tapasztalatait, ame-

lyek hitelesen meg tudják alapozni egy több tízmilliós közösség belső szolidaritását és mentalitásbeli egységét. Erre utalnak Sabin Gherman kritikai megjegyzései is, amelyek maguk is megkérdőjelezzik a „nemzeti egység” tárgyában hangoztatott politikai retorikát. Következésképpen a nemzeti egység szüntelen hangoztatásának inkább taktikai és propagandisztikus célzata van, mintsem valóságos stratégiai ereje. A bukaresti kormányzat és a szélsőjobboldali-szélsőbaloldali (Romániában ez egyre megy!) pártok az uralmuk fenntartása érdekében oly szükséges és hasznos nacionalizmust kívánják erősíteni általa, másrészt pedig a nemzeti kisebbségek elrománosításához keresnek érveket.

Románia belső demokratizálódását és az európai helykeresését igen megnehezíti az, hogy a nemzetállami berendezkedés nacionalista (rög)eszméje ma még a román társadalom jó részét és a politikai élet zömét áthatja, s hatása alól a demokratikus társadalmak követelményei iránt fogékonyabb demokratikus és szabadelvű, az európai politikai kultúrához közeledő politikai erők sem tudják kivonni magukat. A román demokraták ebben a tekintetben kénytelenek alkalmazkodni a nacionalista közhangulathoz, illetve a nacionalista nemzeti ideológiának azokhoz a normáihoz, amelyek az elmúlt száz-százötven év román történelmében mindig is érvényesültek, amelyeket a másfél évtizede megbukott kommunista diktatúra paranoiás módon felerősített, és amelyeket a későbbi posztkommunista rendszer a saját hatalmának fenntartása céljából cinikus módon fenntartott és felhasználott. Minden demokratikus és szabadelvű politikizálásnak valóságos tragédiája ez: az a politikus, aki elégedetlen a nagyromán nacionalizmussal, és demokratikusabb útra szeretné terelni a bukaresti politikát, vagy csatlakozik a nacionalista közhangulathoz (s ezzel lemond a demokratizálás fontos céljairól), vagy elszigeteli magát a szélesebb tömegektől.

A magyar értelmiségnek és politikának mindennek következtében tehát arra kell törekednie, hogy a románságon belül megtalálható „másságot” szólítsa meg: az egymástól eltérő régiókat, az erdélyi románokat, a görög katolikusokat, a demokratákat, a szabadelvűeket (akik nem minden esetben azonosak a bukaresti liberálisokkal), a mondhatnám így: Sabin Ghermanokat, azokat, akiknek érdeke fűződik a nyugati orientációhoz és felzárkózáshoz, illetve a közép-európai régió gazdasági és politikai integrációjához. Előbb-utóbb ugyanis, a román államon belül is meg kell jelennie a regionális gondolatnak és politikának, minthogy a kontinensen vagy éppen Közép-Európában is mind nagyobb szerepet fognak játszani – nem az államok, hanem a hagyományos történelmi, gazdasági és kulturális régiók. A Trianon utáni korszak lezárásának egyik előfeltétele ez a regionális fejlődés és öntudatra ébredés. A nemzetállami ideológiának előbb-utóbb, remélhetőleg, Romániában is meg kell buknia, pontosabban az ideológia erőszakos és kíméletlen következményeit Romániának fel kell számolnia, ahogy a kommunizmus is megbukott. Ez nemcsak a magyarságnak, hanem Közép-Európának és a románoknak is érdeke.

A századvégi-ezredvégi Európában a korábban oly nagy szerepet betöltő „nemzetállami” struktúrák – amelyek végső soron a kontinentális hatalmak vetélkedésének, következőképp két pusztító világháborúnak az okozói voltak – a jelenben: az európai integráció körülményei között kétségkívül a fellazulás irányába haladnak. Egyrészt az Európai Közösség intézményrendszerének kiépülése és belső kohéziójának szilárdulása következtében, másrészt a regionális hagyományok és identitások jól érzékelhető feléledése miatt. Mindkét folyamat azzal jár, hogy a szuverenitás bizonyos – egyelőre kisebb, később valószínűleg nagyobb – velejárait és következményeit a „nemzetállam” átengedi az uniós, illetve a regionális szervezeteknek. Ennek az üdvös folyamatnak a következtében jöttek létre az elmúlt évtizedekben azok a regionális szervezetek, amelyek mintegy közbülső kormányzati struktúrát képeznek a megyék és a központi kormány között – és az úgyne-

vezett „euro-régiók”, amelyek a meglévő államhatár kiiktatásával adnak gazdasági és kulturális szerepet a területközi kapcsolatokban (például a francia Elzász és a német Baden-Württemberg tartomány között).

A közép-európai térségben is igen nagy jövőjük lehet a regionális szerveződéseknek és a határok fölött átívelő „eurorégióknak”. Ilyen „eurorégiók” már léteznek, például Miskolc–Kassa–Ungvár–Szatmárnémeti, illetve Szeged–Arad–Temesvár–Szabadka vagy éppen Szombathely–Zalaegerszeg–Lendva–Maribor–Graz térségében. Ezek a regionális integrációk azonban működésüket tekintve messze elmaradnak a nyugat-európai minták mögött. Valójában csupán némi gazdasági együttműködésre és néhány jó szándékú értelmiségi igyekezetére korlátozódnak, és egy-egy regionális találkozó vagy tanácskozás jelzi azt, hogy a valóságos regionális együttműködés milyen jótékony lehetne, többi között oldhatná a történelmi múlt által ránk hagyományozott nemzeti konfliktusok ma is tapasztalható görceit.

A nyolcvanas évek végén kibontakozó közép-európai átalakulások óta kétségtelenül bizonyos demokratizálódás ment végbe a régióban: erre vallanak a több alkalommal bekövetkezett kormányzati-hatalmi változások, s erre utal a jogállami rendszerek kiépülése is. A regionális egyeztetés művelete, a közös érdekek felismerése mindazonáltal többnyire most is elmaradt. Elsősorban annak következtében, hogy nem sikerült megszabadulni azoktól a „nemzetállami”, sőt etnokratikus mítoszoktól és uralmi berendezkedésektől, amelyek korábban politikai dezintegrálódásra és nemzeti-etnikai konfliktusokra ítélték a térségben élő népeket. Nem sikerült levetkezni „köztes-Európának” azt az arculatát, amely máig őrzi a keleti jellegű politikai kultúra bélyegét. Holott az európai integráció közös kívánsága következtében most nyílhatnának utak a regionális kiengesztelődés és együttműködés felé. Ahogy mindez Európa nyugati felében korábban már, nagy sikerrel, végbement. A regionális szerveződések ezt a térségi együttműködést, a közép-európai és ezzel együtt az európai integrációt segítenék elő.